

Rozdział I. Udział w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

§ 1. Pojęcie i treść udziału w spółce z o.o.

I. Udział jako część kapitału zakładowego

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością jest spółką kapitałową, posiadającą osobowość prawną i chociaż jest spółką handlową o kapitałowym charakterze, posiada wiele elementów osobowych, np. przysługujące wspólnikom prawo indywidualnej kontroli spółki (art. 212 KSH)¹ czy prawo do przeglądania księgi udziałów (art. 188 § 2 KSH). Innym przykładem istnienia elementów osobowych w spółce jest zakaz wystawiania na udziały lub prawa do zysku w spółce dokumentów na okaziciela, jak również dokumentów na zlecenie (art. 174 § 6 KSH), czy prawo żądania wyłączenia wspólnika (art. 266 KSH). Powyższe prowadzi do konstatacji, że chociaż spółka z o.o. jest przede wszystkim spółką kapitałową, gdyż stanowi ona wspólnotę kapitałów, to jednak zrzesza wspólników, co właśnie ma wpływ na istotę elementów osobowych w spółce. W doktrynie uznaje się spółkę z o.o. za spółkę pośrednią między spółkami osobowymi a spółką akcyjną². W zależności od woli wspólników, spółki ta może służyć różnym celom, niekoniecznie gospodarczym, co determinuje uznanie jej charakteru jako bardziej kapitałowego, osobowego bądź kapitałowo-osobowego.

Pomimo wskazanego wyżej osobowego charakteru spółki z o.o. spółka ta jednak, ze względu na swoją istotę, powinna być traktowana jako spółka kapitałowa. Nie ulega wątpliwości, że istotą spółki z o.o. jest przede wszystkim wnoszony do spółki kapitał zakładowy w postaci wniesionych wkładów czy odpowiedzialność spółki za zobowiązania całym jej majątkiem. Należy zazna-

¹ Ustawa z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1577 ze zm.).

² A. Kidyba, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz, Warszawa 2014, s. 7.

czyć, że Kodeks spółek handlowych nie przewiduje odpowiedzialności osobistej wspólników spółki z o.o. za jej zobowiązania wobec osób trzecich. Wyjątkami są takie sytuacje, w których wspólnik będzie ponosił odpowiedzialność osobistą nie z racji bycia wspólnikiem, ale ze względu na jednoczesne pełnienie przez wspólnika funkcji członka zarządu, rady nadzorczej lub działań podjętych przed zarejestrowaniem spółki. Wnoszony do spółki kapitał odzwierciedla siłę głosu wspólnika przy podejmowaniu decyzji, udziale w zyskach oraz o ryzyku gospodarczym związanym z wniesionym do spółki wkładem, co oznacza, że osoby wspólników odgrywają tutaj drugoplanową rolę³. Zatem wartość nominalna posiadanego przez wspólnika udziału oraz kapitał zakładowy odzwierciedlają zakres praw przysługujących wspólnikowi oraz determinują jego pozycję w spółce.

Kodeks spółek handlowych, pomimo że wielokrotnie posługuje się pojęciem udziału w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, nie definiuje go. Termin ten, w zależności od przepisu, w którym występuje, nabiera innego znaczenia⁴. Analiza „udziału” dokonana na gruncie Kodeksu spółek handlowych wydaje się być niepełna, a na pewno prowadzi do wniosku, że znaczenie udziału, poza jego wartością nominalną, jest wielowymiarowe. Wspomniany Kodeks

³ Tamże, s. 9.

⁴ W doktrynie na różne znaczenie „udziału”, zarówno w przepisach Kodeksu handlowego, jak i Kodeksu spółek handlowych, wskazują m.in.: T. Dziurzyński, [w:] T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatko, Kodeks handlowy. Komentarz, Łódź 1999, s. 178; A. Doliński, A. Górski, Zarys prawa handlowego. Nauki ogólne i prawo osobowe, Lwów 1912, s. 549; S. Grzybowski, [w:] S. Grzybowski (red.), System Prawa Cywilnego, t. 3, cz. 2, Prawo zobowiązań – część szczegółowa, Kraków 1976, s. 868; A. Herbet, Obrót udziałami w spółce z o.o., Warszawa 2004, s. 1; A. Kidyba, Kodeks spółek handlowych. Objasnienia, Kraków 2004, s. 270; K. Kopaczyńska-Pieczniak, Ustanie członkostwa w spółce z o.o., Kraków 2002, s. 51; A. Kawalko, Umorzenie udziałów w spółce z o.o., Kraków 2006, s. 21; K. Kruczalak, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Tekst ustawy z objaśnieniami zmian legislacyjnych, wprowadzeniem i komentarzem problemowym, Gdańsk 1997, s. 88; R.L. Kwaśnicki, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, Warszawa 2005, s. 456–457; A. Koch, [w:] A. Koch, J. Napierała (red.), Prawo handlowe. Spółki handlowe. Umowy gospodarcze, Kraków 2002, s. 324–325; J. Namitkiewicz, Kodeks handlowy. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, Łódź 1999, s. 23; R. Pabis, Spółka z o.o. Komentarz, Warszawa 2003, s. 20; A. Rachwał, [w:] S. Włodzka (red.), System Prawa Handlowego, t. 2A, Prawo spółek handlowych, Warszawa 2007, s. 915; J.A. Strzępka, E. Zielińska, [w:] J.A. Strzępka (red.), Kodeks spółek handlowych, t. 1, Komentarz, orzecznictwo do art. 1–300, Warszawa 2005, s. 457; A. Szajkowski, M. Tarska, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, M. Tarska, Kodeks spółek handlowych, t. 2, Komentarz do art. 151–300, Warszawa 2005, s. 36–42; M. Tarska, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Istota. Ustrój. Funkcjonowanie, Warszawa 2003, s. 189; I. Weiss, [w:] S. Włodzka (red.), Prawo spółek, Kraków 1991, s. 69–70; podobnie M. Dumkiewicz, Wspólność udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, Warszawa 2011, s. 39.

posługuje się terminem „udział” w spółce z o.o. w dwóch znaczeniach: jako część kapitału zakładowego (art. 152, 154 § 2 KSH) oraz jako prawo udziałowe wspólnika (art. 174 § 2 i 6, art. 176 § 3, art. 180, 181, 182 § 1, art. 185, 186 § 1, art. 187 § 1, art. 199 i 200 KSH)⁵. W związku z tym uznać należy, że udział stanowi określoną część kapitału zakładowego, jak i ogół praw i obowiązków wspólnika wynikających ze stosunku spółki⁶. Zróżnicowanie ilości posiadanych udziałów pozwala na określenie zakresu danych praw i obowiązków oraz determinuje wyznaczenie pozycji wspólnika w spółce. Ponadto z poszczególnych przepisów wynika, że udział może być przedmiotem dziedziczenia (art. 183 KSH), przedmiotem wspólności (art. 184 KSH) oraz przedmiotem obrotu (art. 180 KSH).

Aby lepiej zrozumieć istotę udziału, pojmowanego jako część kapitału zakładowego, należałoby wyjaśnić, czym w oparciu o przepisy Kodeksu spółek handlowych jest sam kapitał zakładowy w spółce z o.o. W doktrynie wskazuje się, że kapitał zakładowy jest ustaloną w umowie spółki cyfrowo oznaczoną kwotą pieniężną stanowiącą sumę wartości udziałów wspólników, wynikającą z zadeklarowanych przez nich wkładów i może być rozpatrywany w dwóch aspektach⁷. Po pierwsze, wspólnicy przez wnoszenie do spółki określonych środków pieniężnych lub niepieniężnych tworzą fundusz założycielski⁸ (pierwotny, zakładowy), który jest sumą wniesionych do spółki wkładów. W związku z tym pierwotny majątek spółki tworzony jest na podstawie „składek” majątkowych o określonej wartości ekonomicznej wnoszonej do spółki, traktowanych jako aktywa, tj. stroną czynną bilansu spółki⁹. Z drugiej strony, kapitał zakładowy *sensu stricto* nie powinien być utożsamiany z pokryciem obejmowanego (nabytego) udziału wkładem i jego sumą w sensie finansowym. Należy pamiętać, że kapitał zakładowy odzwierciedlający zapis rachunkowy nie określa całości majątku spółki, gdyż na ten składają się wszystkie składniki stanowiące aktywa w spółce, zarówno materialne, jak i niematerialne. Zazwyczaj kapitał zakładowy jest albo mniejszy, albo większy od majątku spółki¹⁰.

⁵ A. Kidyba, *Prawo spółek*. Meritum, Warszawa 2013, s. 836.

⁶ R. Pabis, *Spółka*, s. 19.

⁷ A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2013, s. 368; C. Wiśniewski, *Funkcje kapitału zakładowego w spółce z o.o.*, *Przegląd Podatkowy* 1992, Nr 2, s. 1.

⁸ Zob. A. Kidyba, *Spółka*, s. 39, dotyczy pojęć: kapitał założycielski oraz kapitał zakładowy.

⁹ A. Szumański, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, Warszawa 2014, s. 313; A. Kidyba, *Prawo handlowe*, s. 368.

¹⁰ Oczywiście, sytuacja modelowo właściwa to taka, gdy kapitał zakładowy jest mniejszy od jej majątku.

Jednakże nawet w sytuacji ewentualnego zmniejszenia się majątku spółki kapitał zakładowy powinien pozostać stały i niezmienny. Wspólnicy za wnoszone do spółki wkłady wyrażające pewną wartość otrzymują udziały w kapitale zakładowym spółki, wobec tego kapitał zakładowy, jako wielkość formalna, wpi-sywany jest po stronie pasywów bilansu spółki¹¹.

Udziały są obejmowane wcześniej niż wniesienie wkładów do spółki lub równocześnie z tymi czynnościami. W następstwie zobowiązania się do wniesienia do spółki wkładów, wspólnicy otrzymują udziały w jej kapitale zakładowym¹². Wkłady mogą mieć charakter pieniężny, niepieniężny (aporty) lub mieszany. Istnieje zatem bezpośredni związek między wniesieniem wkładu a nabyciem praw wspólnika (majątkowych i korporacyjnych)¹³. Wspólnicy wyposażają spółkę w majątek, by następnie uczestniczyć w wynikach jej istnienia i funkcjonowania¹⁴.

Istotnym zagadnieniem jest również kwestia formalnej zasady stałości kapitału zakładowego wraz z jego gwarancyjną funkcją, która w literaturze przedmiotu jest różnie traktowana. Część doktryny zgłasza postulat, aby spółka utrzymywała swój majątek przynajmniej na poziomie równym wysokości kapitału zakładowego¹⁵. W tej sytuacji zakaz naruszenia kapitału zakładowego oznacza niedopuszczalność podejmowania czynności skutkujących spadkiem aktywów spółki poniżej ustalonej w umowie spółki wysokości kapitału zakładowego¹⁶. Z kolei inne głosy w doktrynie podnoszą, że zasada stałości kapitału zakładowego nie oznacza, iż omawiany fundusz stanowi swoistą nienaruszalną rezerwę. Tym samym środki majątkowe wniesione na kapitał zakładowy mogą

¹¹ Zob. załącznik Nr 1 do ustawy z 29.9.1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 395 ze zm.).

¹² Należy mieć na uwadze, że samo wniesienie wkładów do spółki nie warunkuje jeszcze przysługiwania wspólnikom udziałów. Formalnie do objęcia udziałów przez wspólników dochodzi w chwili zawarcia umowy spółki (art. 157 § 1 pkt 5 KSH), natomiast ich wniesienie musi nastąpić przed zgłoszeniem spółki do rejestru, co stanowi jeden z wymogów jej powstania (art. 163 pkt 2 KSH).

¹³ Jak podnoszą niektórzy autorzy, obowiązek wniesienia wkładów do spółki ma charakter bezwzględny i zwolnienie z tego obowiązku jest niedopuszczalne. Tak A. Kidyba, Kodeks spółek handlowych. Komentarz, t. 1, Warszawa 2013, s. 33.

¹⁴ K. Kopaczyńska-Pieczniak, Ustanie, s. 52.

¹⁵ A. Kidyba (red.), K. Kopaczyńska-Pieczniak, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, Warszawa 2013, s. 145; H. Litwińczuk, Prawo bilansowe, Warszawa 1995, s. 77; J.A. Stefanowicz, Wkład. Kapitał zakładowy. Udział, PS 1995, Nr 2, s. 85, ujmuje kapitał zakładowy jako obowiązek prawny w postaci ciężaru nałożonego na spółkę i polegający na obowiązku utrzymania wartości netto majątku w wysokości nie mniejszej niż wysokość kapitału zastrzeżona w umowie.

¹⁶ R. Pabis, Spółka, s. 17.

być wykorzystywane przez spółkę w toku jej działalności, a nawet zużywane. Według zwolenników tej koncepcji obecna minimalna wartość kapitału zakładowego (5000 zł) jest niewystarczająca nawet dla utworzenia i zarejestrowania spółki oraz uruchomienia jej przedsiębiorstwa¹⁷. W tej sytuacji tym bardziej nie może być mowy o jakiegokolwiek funkcji gwarancyjnej kapitału zakładowego¹⁸. Zatem rola kapitału zakładowego po utworzeniu spółki zależy od tego, czy jej formalny wyraz w postaci zapisu w bilansie jest niezmienny i nienaruszalny, natomiast ewentualne zmiany mogą zachodzić w odniesieniu do majątkowych składników wnoszonych na pokrycie kapitału zakładowego¹⁹.

W spółce kapitałowej prawo udziałowe zostało ustawowo ukształtowane jako majątkowe (również w zakresie jego „korporacyjnej” treści), zbywalne, dziedziczne i mogące należeć do jednego bądź kilku podmiotów wspólnie²⁰. Z prawnego punktu widzenia właścicielem majątku jest spółka, natomiast z ekonomicznego – majątek spółki należy do wspólników²¹. Wzajemna zależność, jaka zachodzi pomiędzy stosunkiem członkostwa a posiadaniem udziałów w kapitale zakładowym spółki, stanowi wyraz kapitałowo-korporacyjnego charakteru spółki z o.o.²², w odróżnieniu np. od stosunku członkostwa w stowarzyszeniu. Z kolei pod względem ekonomicznym prawom udziałowym przypisuje się podobieństwo do praw właścicielskich, w szczególności do udziałów objętych współwłasnością w częściach ułamkowych²³.

Należy jednak pamiętać, że bez względu na ilość posiadanych przez danego wspólnika udziałów przysługuje mu tylko jedno prawo członkostwa.

Zgodnie z art. 152 KSH kapitał zakładowy dzieli się na udziały o równej albo nierównej wartości nominalnej. Udziały w kapitale zakładowym, stanowiąc jego część, mają określoną wartość nominalną, z uwzględnieniem ich minimalnej wysokości (art. 154 § 2 KSH). Suma wartości nominalnej poszczególnych udziałów powinna być zasadniczo równa wartości kapitału zakłado-

¹⁷ Ustawa z 23.10.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 217, poz. 1381).

¹⁸ A. Kidyba, Prawo, s. 808; A. Herbet, [w:] S. Soltysiński (red.), System Prawa Prywatnego, t. 17A, Prawo spółek kapitałowych, Warszawa 2010, s. 213.

¹⁹ Tak R. Pabis, Spółka, s. 369.

²⁰ M. Nazar, Komercjalizacja majątkowych stosunków małżeńskich w spółkach kapitałowych [w:] A. Kidyba, R. Skubisz (red.), Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej, Kraków 2007, s. 209.

²¹ A. Szajkowski, Prawo spółek handlowych, Warszawa 1997, s. 129.

²² K. Kopaczyńska-Pieczniak, Ustanie, s. 63.

²³ Por. A. Jackowski, [w:] H. Kon (red.), Prawo o spółkach akcyjnych. Komentarz, Warszawa 1933, s. 3.

wego²⁴. Wartość nominalną udziału oraz to, czy wspólnik może mieć tylko jeden czy więcej udziałów, określa umowa spółki (art. 157 § 1 pkt 5 KSH). W sytuacji gdy wspólnik może mieć więcej niż jeden udział, stanowi ona iloraz wysokości kapitału zakładowego podzielonego przez liczbę udziałów²⁵. Wybór modelu, w którym wspólnik może mieć więcej niż jeden udział, oznacza, że wartość nominalna wszystkich udziałów jest równa i przesądza o ich niepodzielności (art. 153 KSH). Natomiast w sytuacji, gdy każdy ze wspólników może mieć wyłącznie po jednym udziale, to udziały wspólników mogą być nierówne i podzielne. Oznacza to, że Kodeks spółek handlowych pozostawił wspólnikom prawo wyboru, czy będzie im przysługiwał jeden, czy więcej udziałów oraz to, czy udziały wspólników będą równe.

W tym miejscu wypada wspomnieć, że spółka z ograniczoną odpowiedzialnością może również zostać zawiązana jako jednoosobowa (tzw. spółka jednoosobowa pierwotna) lub w trakcie istnienia spółki może dojść do skupienia wszystkich jej udziałów w jednym ręku (tzw. spółka jednoosobowa następcza, wtórna)²⁶. Artykuł 4 § 1 pkt 3 KSH zawiera legalną definicję kapitałowej spółki jednoosobowej, zgodnie z którą jest to spółka, w której wszystkie udziały albo akcje należą do jednego wspólnika albo akcjonariusza. Spółka taka nie może być zawiązana wyłącznie przez inną jednoosobową spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 151 § 2 KSH). Wybór modelu, w którym wspólnik może mieć jeden bądź więcej niż jeden udział, jest taki sam dla spółki wielopodmiotowej jak i jednoosobowej. W razie ustalenia przez wspólników, że każdy z nich będzie miał najwyżej jeden udział, wartość nominalna poszczególnych udziałów będzie mogła być równa lub nierówna²⁷.

Jak podkreśla się w doktrynie, należy odróżnić formalny nakaz posiadania najwyżej jednego udziału od faktycznego posiadania jednego udziału, w przypadku gdy umowa spółki przewiduje, że wspólnik może mieć większą ich liczbę²⁸. W powyższej sytuacji wartość nominalna wszystkich udziałów

²⁴ Zależność ta nie będzie spełniona w przypadku umorzenia udziału sfinansowanego z „czystego zysku” spółki, na co zezwala przepis art. 199 § 6 KSH. W tej sytuacji suma wartości nominalnej udziałów w spółce nie będzie równa wysokości kapitału zakładowego, ponieważ w wyniku umorzenia suma wartości wszystkich udziałów zmniejszy się w stosunku do wartości kapitału zakładowego. Oznacza to, że suma wartości nominalnej udziałów zmniejsza się w stosunku do wysokości kapitału zakładowego.

²⁵ K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie*, s. 57.

²⁶ R. Pabis, *Spółka*, s. 24.

²⁷ A. Kidyba, *Spółka*, s. 49–50; A. Szajkowski, M. Tarska, [w:] *Kodeks*, s. 49; M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 302.

²⁸ A. Kidyba, *Spółka*, s. 51.

musi być jednakowa, a udziały niepodzielne. Przyjęcie w umowie spółki modelu, według którego każdy wspólnik może mieć jeden udział, a udziały te są równe i niepodzielne, może mieć wpływ na dopuszczalność zbywania udziałów. Wówczas udziały są zbywalne, ale nie jest dopuszczalny obrót pomiędzy wspólnikami, gdyż każdy z nich może mieć wyłącznie po jednym i niepodzielnym udziale o takiej samej wartości nominalnej. Jediną możliwością zbycia takiego udziału jest zbycie przez wspólnika całego udziału na rzecz osoby trzeciej²⁹. Wspólnicy powinni mieć zatem świadomość, że już w momencie podpisywania umowy spółki dokonany przez nich wybór rodzaju i ilość przysługujących im udziałów może później determinować pewne ograniczenia, np. w sytuacji zbycia takich udziałów. Na wprowadzenie tego typu ograniczenia zezwala przepis art. 182 § 1 KSH, stanowiąc o tym, że zbycie udziału, jego części lub ułamkowej części umowa spółki może uzależnić od zgody spółki albo w inny sposób ograniczyć³⁰. Tymczasem analizując przepis art. 153 KSH, pomijając pozostałe regulacje Kodeksu spółek handlowych, dojdziemy do wniosku (*argumentum a contrario*), że zawarcie w umowie spółki postanowienia, w myśl którego wspólnik może mieć więcej niż jeden udział, świadczyć będzie o niepodzielności tych udziałów. Należy jednak mieć na uwadze, że o podzielności udziałów w omawianym przypadku decydować będzie postanowienie umowy spółki, przewidujące ewentualną możliwość zbycia części udziału.

W odniesieniu do kapitału zakładowego udział jest związany z wniesionym wkładem. Wspólnikowi przysługują prawa udziałowe w kapitale zakładowym będące odwzorowaniem wartości wniesionych do spółki wkładów. Udział jest zatem pojęciem abstrakcyjnym. Nie ma też swojego materialnego substratu – inaczej niż w przypadku akcji w spółce akcyjnej. Oznacza to, że akcje stanowiące, podobnie jak udział, elementarną cząstkę kapitału zakładowego mają postać papieru wartościowego. Tymczasem udział w spółce z o.o. nie może być w ten sposób zmaterializowany³¹. Przepis art. 174 § 6 KSH wyraźnie zabrania wystawiania dokumentów inkorporujących prawa udziałowe.

Od tak rozumianego udziału należy odróżnić jeszcze inne znaczenia przypisywane temu terminowi. Wartość nominalna udziałów danego wspólnika oraz ich stosunek do wysokości kapitału zakładowego przekłada się często na rozmiar przysługujących mu praw i obciążających go obowiązków z tytułu

²⁹ M. Rodzyńkiewicz, Kodeks spółek handlowych, s. 248.

³⁰ Więcej na temat zbycia udziału w spółce z o.o. w rozdziale III niniejszej publikacji.

³¹ A. Koch, J. Napierała (red.), Prawo spółek handlowych, Warszawa 2015, s. 303.

uczestnictwa w spółce³². W tym kontekście udział kapitałowy może również wyznaczać status wspólnika w spółce³³. Z jednej strony zatem udział uznawany jest jako część kapitału zakładowego, z drugiej jednak traktowany jest jako przedmiot obrotu. W doktrynie pojawił się nawet postulat, aby zakres uprawnień wspólnika wyznaczany był raczej na podstawie posiadanego przez niego prawa udziałowego (praw udziałowych) niż na bazie części kapitału zakładowego³⁴. W tym też znaczeniu udział, jako część kapitału zakładowego, oznacza pewną wartość nominalną, natomiast udział jako prawo udziałowe posiada wartość nominalną. Pierwsze znaczenie udziału to zatem wielkość liczbowa – część innej wielkości (kapitału zakładowego), drugie zaś to prawo³⁵.

II. Udział jako podmiotowe prawo wspólnika

Udział w spółce z o.o. jest nie tylko wartością nominalną i częścią kapitału zakładowego, ale również warunkuje uczestnictwo w spółce z o.o. i wyznacza zakres uprawnień z tym związanych. To właśnie posiadanie udziału determinuje przysługiwanie statusu wspólnika w spółce oraz daje możliwość wykonywania przysługujących mu uprawnień. Tym samym z chwilą utraty udziału (wszystkich udziałów, gdy wspólnik posiada ich więcej), ustaje członkostwo w spółce. Uczestnictwo w spółce wyznacza zatem pozycję prawną oraz status wspólnika³⁶. Niestety Kodeks spółek handlowych nie definiuje terminu „prawo udziałowe”, choć używa go w niektórych przepisach (art. 246 § 3 oraz art. 268 KSH). Dopiero w doktrynie zwraca się uwagę, że termin „prawo udziałowe”³⁷ oznacza m.in. prawo udziału (do udziału)³⁸, przy czym nie chodzi tu o uprawnienie do uzyskania prawa jako takiego, ale o kompetencję do uczestnictwa, brania udziału w spółce. Innymi słowy, można więc określić je jako

³² Zależność taka ma miejsce np. w zakresie prawa głosu (art. 242 KSH), prawa do zysku (art. 191 § 3 KSH), obowiązku dopłat (art. 177 § 1 KSH).

³³ A.W. Wiśniewski, *Prawo o spółkach. Podręcznik praktyczny*, t. 2, Uzupełnienia do t. I, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, Warszawa 1991, s. 89.

³⁴ P. Zdanikowski, *Prawo udziałowe w spółce z o.o.*, Warszawa 2011, s. 115.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tak T. Dziurzyński, [w:] T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatko, *Kodeks handlowy*, s. 178; K. Kruczalak, *Spółka*, s. 88; A. Kidyba, *Spółka*, s. 48, zdaniem autora ogół praw i obowiązków wspólnika wynika z Kodeksu spółek handlowych oraz z umowy spółki.

³⁷ W literaturze przedmiotu termin prawo udziałowe jest mocno ugruntowane. Tak m.in. B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz, *Udział kapitałowy w spółce z o.o.*, PPH 2008, Nr 5, s. 23 i n.; K. Kopaczyńska-Pieczniak, [w:] *Spółka*, s. 272; R.L. Kwaśnicki, *Spółka*, Warszawa 2005, s. 456.

³⁸ P. Zdanikowski, *Prawo*, s. 138.

prawo członkowskie, tj. prawo uczestnictwa w spółce³⁹. Skoro udział stanowi wyraz członkostwa wspólnika w spółce, to należałoby wyodrębnić podstawowe elementy struktury tego stosunku, a mianowicie jego podmioty, przedmiot i treść. Treścią stosunku prawnego będą uprawnienia i obowiązki stron, natomiast elementem treści analizowanego stosunku członkostwa będzie właśnie udział w spółce z o.o.⁴⁰

Z racji tego, że ustawodawca w Kodeksie spółek handlowych nie zdefiniował prawa udziałowego, ustalenia znaczenia tego terminu podjęła się doktryna. Jedna z definicji określa udział jako ogół (wiązka, kompleks, pakiet) praw i obowiązków wspólnika, związanych z uczestnictwem w spółce⁴¹. Oznacza to, że w wyniku uzyskania członkostwa w spółce wspólnika obciążają także obowiązki. Tymczasem inni przedstawiciele literatury przedmiotu uważają udział za pojęcie nadrzędne w stosunku do poszczególnych „praw” wspólnika, które w znaczeniu techniczno-prawnym są w istocie uprawnieniami⁴². Zasadnicza różnica pomiędzy tymi dwiema koncepcjami sprowadza się do tego, czy obowiązki mieszczą się w pojęciu udziału, czy są z nimi jedynie związane.

W związku z tym część doktryny uznaje udział za jednolitą i niepodzielną kategorię prawną, która przejawia się wyłącznie w uprawnieniach i nie zawiera obowiązków, gdyż te są elementami treści stosunku prawnego⁴³. Zwolennicy tej koncepcji na poparcie swojej tezy podnoszą, że wynikanie poszczególnych uprawnień z nadrzędnej kategorii, jaką stanowi udział (będący jednocześnie prawem podmiotowym), nie może stanowić podstawy do twierdzenia, że jest ono sumą, zbiorem czy aglomeratem tych uprawnień⁴⁴. Również obowiązki strony stosunku cywilnoprawnego nie są elementami treści prawa udziałowego, lecz są z nim powiązane. Według takiego rozumowania udział w spółce z o.o. nie oznacza ogółu praw i obowiązków wspólnika, ale jego prawo podmiotowe, które implikuje członkostwo w spółce⁴⁵. Powstała w literaturze przedmiotu jedna z definicji traktuje zatem udział jako prawo podmiotowe, a obo-

³⁹ Tamże.

⁴⁰ A. Herbet, Obrót, s. 12.

⁴¹ Tak jeszcze na tle Kodeksu handlowego: T. Dziurzyński, [w:] T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatko, Kodeks handlowy, s. 178; S. Grzybowski (red.), System Prawa Cywilnego, t. 3, cz. 2, s. 867; A. Kidyba, Spółka, s. 49; K. Kruczalak, Spółki prawa handlowego i cywilnego, Gdańsk 1994, s. 106; M. Litwińska, Umowa spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, Warszawa 1999, s. 121. Tak na tle Kodeksu spółek handlowych A. Kidyba, Kodeks, s. 275; R. Pabis, Spółka, s. 19.

⁴² A. Herbet, Obrót, s. 12.

⁴³ P. Zdanikowski, Prawo, s. 137.

⁴⁴ S. Grzybowski (red.), System Prawa Cywilnego, t. 1, Część ogólna, Kraków 1985, s. 217.

⁴⁵ A. Zdanikowski, Prawo, s. 138.

wiązki obciążające wspólnika, pomimo że są z nim związane, uznaje za istniejące poza udziałem⁴⁶. Należy mieć na uwadze, że niektóre obowiązki wynikają *ex lege*, jak chociażby obowiązek wniesienia przez wspólnika wkładu czy obowiązek lojalności, a inne z postanowień umowy spółki (obowiązek dokonywania powtarzających się świadczeń niepieniężnych, dokonanie dopłat)⁴⁷. Nie oznacza to jednak, że obowiązki te są elementami udziału, jako prawa podmiotowego, gdyż składają się na treść stosunku prawnego członkostwa w spółce. Bliższa analiza uwag i wniosków na temat uprawnień i obowiązków związanych z udziałem zostanie przeprowadzona w kolejnych punktach niniejszego rozdziału.

Na pewno wspólna dla obu teorii jest podstawa konstruowania pojęcia udziału, jako stosunku członkostwa w spółce. Niewątpliwie podstawą powstania po stronie wspólnika jakichkolwiek uprawnień i obowiązków będzie łączący go ze spółką stosunek prawny⁴⁸, który w tej sytuacji jest stosunkiem członkostwa. Na gruncie prawa cywilnego wskazuje się, że do opisywania sytuacji prawnej jednego podmiotu względem drugiego służy właśnie konstrukcja prawa podmiotowego, będąca jednym z elementów treści łączącego je stosunku prawnego. Takie prawo podmiotowe nie może istnieć poza normą prawną bądź poza ukształtowanym przez tę normę stosunkiem prawnym⁴⁹. W tym znaczeniu zespół uprawnień występujących w danym stosunku prawnym określa się właśnie prawem podmiotowym. Jest to zatem zbiorcza, nadrzędna kategoria pojęciowa, określająca sytuację prawną strony uprawnionej⁵⁰. W tym miejscu wypada dokonać swoistego rozróżnienia prawa podmiotowego udziałowego od prawa podmiotowego członkostwa, które ujmowane łącznie określają w pełni status wspólnika spółki z o.o. Jak zwrócono uwagę w literaturze przedmiotu, pojęcie udziału jako prawa podmiotowego oraz pojęcie prawa podmiotowego członkostwa wzajemnie się przenikają, co powoduje

⁴⁶ K. *Kopaczyńska-Pieczniak*, *Ustanie*, s. 54, natomiast w stosunku do akcji J. *Frąckowiak*, [w:] K. *Kruczalak* (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 464–465.

⁴⁷ Związane z prawem udziałowym obowiązki mogą mieć charakter majątkowy, np. obowiązek dokonania dopłat, lub charakter korporacyjny, np. wprowadzony postanowieniami umowy spółki, zakaz pełnienia pewnych funkcji w przedsiębiorstwach konkurencyjnych czy dokonywanie dla nich określonych świadczeń lub czynności.

⁴⁸ A. *Herbet*, *Obrót*, s. 10.

⁴⁹ S. *Grzybowski* (red.), *System Prawa Cywilnego*, t. 1, s. 216.

⁵⁰ E. *Gniewek* (red.), *Podstawy prawa cywilnego i handlowego. Prawo cywilne*, t. 1, Warszawa 2002, s. 147. Jak podkreślał Z. *Radwański*, celem prawa podmiotowego jest m.in. ochrona osób fizycznych i prawnych uznanych przez prawo oraz określoną moralność. Zob. Z. *Radwański*, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2002, s. 87.

trudności ze wskazaniem między nimi granicy⁵¹. Prawo członkostwa wiąże się z nabyciem status uczestnika spółki i wyraża się w wykonywaniu przez niego uprawnień składających się na udział. Prawem podmiotowym wspólnika jest udział, który został przez niego objęty (nabyty). Słusznie sygnalizuje się w doktrynie, że wyodrębnienie podmiotowego prawa udziałowego i podmiotowego prawa członkostwa znajduje swoją podstawę przede wszystkim w art. 259 KSH⁵². Zgodnie z jego brzmieniem oświadczenie nowego wspólnika powinno zawierać przystąpienie do spółki oraz objęcie udziału lub udziałów o oznaczonej wartości nominalnej. Podobnie będzie w przypadku tworzenia spółki, gdzie do nawiązania stosunku członkostwa, poza objęciem udziałów, niezbędne jest podpisanie umowy. Zatem o nawiązaniu stosunku członkostwa decyduje łączne dopełnienie tych dwóch elementów, tj. objęcie udziałów oraz podpisanie umowy (ewentualnie złożenie oświadczenia przez nowego wspólnika o przystąpieniu do spółki). Mając powyższe na uwadze, należy zdecydowanie stwierdzić, że realizowanie podmiotowego prawa udziałowego jest możliwe tylko przez podmiot, któremu jednocześnie przysługuje podmiotowe prawo członkostwa. Zaprezentowana koncepcja pozwala w klarowny sposób rozstrzygnąć wiele sygnalizowanych w niniejszej publikacji problemów związanych z przynależnością udziałów do majątku wspólnego małżonków, szczególnie dotyczących wykonywania praw udziałowych.

Pomimo pewnych rozbieżności doktryny, z punktu widzenia niniejszego opracowania, za prawo podmiotowe należy uznać przyznaną przez normę prawną na rzecz danego podmiotu stosunku cywilnoprawnego (w tej sytuacji wspólnika spółki z o.o.) możliwość określonego postępowania zawartego w normie, tj. zgodnie z treścią prawa przedmiotowego⁵³. Prawo podmiotowe polega na możliwości pewnego postępowania, zatem należy zdecydowanie opowiedzieć się za stanowiskiem, że przejawami tego prawa są uprawnienia, a nie ciężące na jego podmiocie obowiązki⁵⁴. Należy jednak mieć na uwadze, że między uprawnieniami a obowiązkami udziałowymi istnieje ścisła zależność, a ich źródłem są przepisy Kodeksu spółek handlowych oraz umowa spółki z o.o. Zatem posiadanie udziału warunkuje uczestnictwo w spółce z o.o. i wyznacza zakres uprawnień z tym związanych, natomiast granice wykonywania prawa

⁵¹ M. Dumkiewicz, *Wspólność*, s. 55 i n.

⁵² Tamże, s. 56.

⁵³ A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1977, s. 119.

⁵⁴ Tak słusznie M. Dumkiewicz, *Wspólność*, Warszawa 2011, s. 42 wraz z przywołaną tam literaturą.

podmiotowego przez wspólnika, poza KSH, określają przede wszystkim postanowienia umowy spółki.

III. Uprawnienia majątkowe i korporacyjne związane z udziałem objętym wspólnością majątkową małżeńską

Udział w spółce z o.o. jest prawem podmiotowym wspólnika⁵⁵, definiowany jako pewien kompleks, zespół praw związany z kapitałem zakładowym, którego zakres wyznacza stosunek wartości nominalnej udziału do wysokości kapitału zakładowego⁵⁶. Zatem uprawnienia i obowiązki stron łącznie stanowią elementy treści stosunku prawnego łączącego wspólnika ze spółką⁵⁷. Zarówno prawa o charakterze majątkowym, jak i korporacyjnym tworzą funkcjonalną całość, jaką jest prawo udziałowe. Jak wskazuje się w doktrynie, prawa podmiotowe dzielimy na majątkowe i niemajątkowe, zależnie od tego, „czy są bezpośrednio uwarunkowane interesem ekonomicznym podmiotu uprawnionego”⁵⁸. Wskazane cechy udziału w spółce oznaczają, że przepisy o stosunku zobowiązaniowym i takich jego elementach jak roszczenie czy dług mogą być stosowane do oceny stosunków pomiędzy członkiem osoby prawnej, a nią samą, tylko odpowiednio i tylko wtedy, gdy brak szczególnej regulacji odnoszącej się do stosunków korporacyjnych w danej osobie prawnej⁵⁹. Z udziału wynikają jednak prawa i obowiązki o charakterze bardziej złożonym niż wierzytelność i dług, gdyż stosunek ten nie jest tylko odzwierciedleniem przeciwstawnych interesów członka (wspólnika) i osoby prawnej (spółki), lecz służy określeniu zachowania wszystkich wspólników dążących do osiągnięcia wspólnego celu.

Prawa przysługujące wspólnikom w spółce z o.o. dzielą się na prawa majątkowe (obligacyjne) oraz prawa korporacyjne (organizacyjne)⁶⁰. Niekiedy

⁵⁵ A. Wolter, *Prawo cywilne*, s. 119; A. Herbet, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 17A, s. 282.

⁵⁶ M. Litwińska, *Glosa do wyr. SN z 3.12.1999 r.*, I CKN 266/98, PPH 2000, Nr 5, s. 57 i 59.

⁵⁷ A. Herbet, *Obrót*, s. 12.

⁵⁸ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2000, s. 138.

⁵⁹ J. Frąckowiak, [w:] M. Saffan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 1044.

⁶⁰ Zob. R. Siemiątkowski, T. Potrzezszcz, [w:] R. Siemiątkowski, T. Potrzezszcz (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, Tytuł III – Spółki kapitałowe, Dział I – Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, Warszawa 2011, s. 96; A. Herbet, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 17A, s. 427; K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie*, s. 58; I. Weiss, A. Szumański, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, 2016, s. 381.

wskazuje się, że z uwagi na kapitałowy charakter spółki z o.o. prawa majątkowe (czysto majątkowe) stanowią uprawnienia główne, natomiast uprawnienia korporacyjne, które służą ochronie tych pierwszych – pomocnicze⁶¹. Prawa korporacyjne (osobiste) mają niemajątkowy charakter, a kryterium rozróżnienia praw majątkowych od korporacyjnych stanowi to, czy wykonanie danego prawa albo obowiązku wywołuje bezpośrednie następstwa majątkowe⁶².

Pierwszą grupę uprawnień stanowią prawa majątkowe, które dzielą się na wynikające wprost z przepisów oraz wynikające z postanowień umowy spółki z o.o., i można do nich zaliczyć:

- 1) prawo do udziału w zysku (prawo do dywidendy – art. 191 i n. KSH);
- 2) prawo pierwszeństwa objęcia udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym w stosunku do dotychczasowych udziałów wspólnika (art. 258 § 1 KSH);
- 3) prawo do rozporządzania udziałem, w tym jego zbycia (art. 180 KSH);
- 4) prawo do uczestnictwa w podziale nadwyżki likwidacyjnej (art. 286 KSH);
- 5) prawo do wynagrodzenia za umorzony przymusowo udział (art. 199 § 2–3 KSH);
- 6) prawo do wypłaty równowartości udziału wspólnika nieuczestniczącego w przekształceniu (art. 565 KSH);
- 7) prawo do zwrotu dopłat (art. 179 § 1 KSH);
- 8) wynagrodzenie za świadczenia niepieniężne (art. 176 § 2 KSH)⁶³.

Jak podnoszą niektórzy autorzy, do zrealizowania praw majątkowych wymagane jest często podjęcie stosownej decyzji przez wspólników, wykonujących w ten sposób swoje prawa korporacyjne⁶⁴. Powyższe skłania, aby podzielić pogląd o jednolitym, w całości majątkowym charakterze udziału – prawa udziałowego⁶⁵. Niektóre z praw uznawane są za prawa względne, gdyż wspólnicy mogą zostać ich pozbawieni w drodze odpowiednich postanowień umowy spółki lub uchwał wspólników⁶⁶. Jeżeli w umowie spółki nie została wyłączona

⁶¹ Tak A. Herbet, Obrót, s. 23 i przywołana tam literatura.

⁶² Tak m.in. M. Bednarek, Mienie. Komentarz do art. 44–55³ Kodeksu cywilnego, Kraków 1997, s. 21; J. Górecki, Użytkowanie udziału w sp. z o.o., PPH 1998, Nr 5, s. 23.

⁶³ I. Weiss, A. Szumański, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, Prawo, Warszawa 2016, s. 400 i n.; A. Herbet, Obrót, s. 23; T. Siemiątkowski, R. Potrzezecz (red.), Kodeks spółek handlowych, t. 2, s. 98; K. Kopaczyńska-Pieczniak, Ustanie, s. 81; A. Koch, J. Napierała, Prawo, s. 301.

⁶⁴ K. Kopaczyńska-Pieczniak, Ustanie, s. 80.

⁶⁵ A. Herbet, Obrót, s. 25.

⁶⁶ K. Kopaczyńska-Pieczniak, Ustanie, s. 80.

kompetencja wspólników co do podjęcia uchwały w sprawie podziału zysku, to zgodnie z art. 231 § 2 pkt 2 KSH, przedmiotem obrad zwyczajnego zgromadzenia wspólników powinna być uchwała o podziale zysku. Wspólnicy mogą jednak zdecydować o przeznaczeniu całego zysku spółki na cele inne niż wypłata dywidendy, np. na inwestycje w spółce, a wówczas nie powstaje roszczenie wspólników o wypłatę dywidendy⁶⁷.

Wracając do uprawnień majątkowych przysługujących wspólnikom, zazwyczaj wiążą się one z uzyskaniem bezpośrednich korzyści majątkowych – najczęściej w postaci pieniężnej⁶⁸. Jednym z podstawowych praw o charakterze majątkowym jest prawo do udziału w zysku (do dywidendy). Prawo to, kwalifikowane jest również jako prawo do pożytków przynoszonych przez udział⁶⁹. W przypadku spółek z o.o., które prowadzą typową działalność gospodarczą zarobkową, nastawioną na osiąganie zysków, źródłem zysku może być m.in. oprocentowanie wkładów pieniężnych w spółce, dochody z lokat bankowych, z tytułu uczestnictwa w innych spółkach handlowych lub korzystne zbycie składników majątkowych. Do zysku dochodzi w sytuacji, kiedy wszystkie prawa majątkowe łącznie ze środkami pieniężnymi posiadane przez spółkę przewyższają sumę zobowiązań i kapitału zakładowego⁷⁰. Dokładne zasady ustalania zysku przedsiębiorcy wskazują przepisy o rachunkowości. Obliczane w okresach rocznych prawo do dywidendy to uprawnienie wspólnika, zgodnie z którym powinien on otrzymać, w postaci pieniężnej, przypadającą na niego część rocznego zysku⁷¹. Zgodnie z brzmieniem art. 191 § 1 KSH przesłankami powstania prawa do dywidendy za dany rok są:

- 1) ustalenie istnienia i wysokości zysku w rocznym sprawozdaniu finansowym spółki;
- 2) podjęcie przez zgromadzenie wspólników uchwały o przeznaczeniu zysku lub oznaczonej jego części do podziału między wspólników.

W praktyce wygląda to tak, że po upływie roku obrotowego i sporządzeniu przez zarząd bilansu można stwierdzić, czy wystąpił czysty zysk⁷². Czysty zysk to nic innego, jak odjęcie od określonego zysku spółki należnych obcią-

⁶⁷ A. Kidyba, *Prawo spółek*, s. 1053.

⁶⁸ A. Koch, J. Napierała, *Prawo*, s. 300.

⁶⁹ T. Siemiątkowski, R. Potrzezszc, [w:] T. Siemiątkowski, R. Potrzezszc (red.), *Kodeks spółek handlowych*, t. 2, s. 173.

⁷⁰ A. Kidyba, *Prawo spółek*, s. 384.

⁷¹ Tak A. Koch, J. Napierała, *Prawo*, s. 302.

⁷² Por. T. Siemiątkowski, R. Potrzezszc, [w:] T. Siemiątkowski, R. Potrzezszc (red.), *Kodeks spółek handlowych*, t. 2, s. 174.

zeń natury publicznoprawnej (głównie podatki bezpośrednie)⁷³. Jeżeli umowa spółki nie stanowi inaczej (udział nie jest uprzywilejowany w zakresie dywidendy), zysk przypadający wspólnikom dzieli się proporcjonalnie do przypadających im udziałów. Powstanie zysku i jego formalne stwierdzenie stanowi przesłankę prawa wspólnika do dywidendy. W tej sytuacji wspólnikowi przysługuje roszczenie o wypłatę dywidendy, będące samodzielnym roszczeniem (wierzytelność o zapłatę oznaczonej sumy pieniężnej)⁷⁴. Roszczenie o wypłatę dywidendy przypadającej danemu wspólnikowi powstaje z chwilą podjęcia uchwały w przedmiocie podziału zysku (art. 191 § 1 KSH), a do chwili jej podjęcia możemy mówić jedynie o ogólnym prawie udziałowym wspólnika, mającym charakter warunkowy. Mając na uwadze zakaz rozszczepiania, trzeba zaznaczyć, że niedopuszczalne jest rozporządzanie poszczególnymi prawami składającymi się na udział⁷⁵. W przeciwnym razie zbędne byłoby konstruowanie udziału jako samoistnego zespołu funkcjonalnie związanych ze sobą praw, skoro w pełni samodzielne byłyby poszczególne prawa nań się składające⁷⁶. Mogą natomiast być przedmiotem obrotu skonkretyzowane wierzytelności wynikające z praw majątkowych (nie może być przedmiotem obrotu ogólne prawo do udziału w zysku spółki, natomiast może nim być wierzytelność o wypłatę dywidendy)⁷⁷.

Jak słusznie wskazuje się w doktrynie, kwota przeznaczona do podziału między wspólników nie może przekraczać zysku za ostatni rok obrotowy, powiększonego o niepodzielone zyski z lat ubiegłych oraz o kwoty przeniesione z utworzonych z zysku kapitałów zapasowego i rezerwowych, które mogą być przeznaczone do podziału. Kwota powinna być pomniejszona o niepokryte straty, udziały własne oraz o kwoty, które zgodnie z umową, bądź umową spółki, należy przekazać z zysku za ostatni rok obrotowy na kapitał zapasowy lub rezerwowy⁷⁸.

W przypadku małżonków objętych małżeńską wspólnością majątkową prawo wspólnika do udziału w zysku (do dywidendy) należy odnieść rów-

⁷³ A. Kidyba, *Prawo spółek*, s. 384.

⁷⁴ T. Siemiątkowski, R. Potrzebszcz, [w:] T. Siemiątkowski, R. Potrzebszcz (red.), *Kodeks spółek handlowych*, t. 2, s. 173, gdzie słusznie zwrócono uwagę, że roszczenie od momentu ustalenia prawa do konkretnej dywidendy (konkretyzacji uprawnienia w postaci roszczenia) przysługuje temu wspólnikowi, chociażby przed jej wypłatą zbył swój udział innej osobie, a okoliczność ta została notyfikowana w spółce (art. 187 KSH).

⁷⁵ Zakaz rozszczepiania zostanie poddany szczegółowej analizie w rozdziale II, § 3.

⁷⁶ Tak słusznie K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie*, s. 60.

⁷⁷ A. Szajkowski, *Prawo*, s. 273.

⁷⁸ Tak A. Kidyba, *Prawa handlowe*, s. 385.

niez do jego współmałżonka. Skoro małżonek współnika w ustroju wspólności ustawowej ponosi ryzyko związane z prowadzeniem przez małżonka współnika działalności zarobkowej⁷⁹ w spółce z o.o., a środki na pokrycie obejmowanego (nabywanego) udziału pochodzą z ich majątku wspólnego, to powinien także w jak najszerszym zakresie odnosić korzyści z uczestnictwa małżonka w spółce. Należy jednak zaznaczyć, że chodzi o dywidendę już wypłaconą. Podstawę przynależności do majątku wspólnego stanowi w tej sytuacji art. 31 § 2 pkt 1 KRO⁸⁰, zgodnie z którym w skład majątku wspólnego wchodzi m.in. „dochody z innej działalności zarobkowej każdego z małżonków”. Nawet ta część doktryny⁸¹, która uważa, że udział nabyty za środki z majątku wspólnego małżonków przynależy do majątku osobistego współnika, nie może zaprzeczyć, że dochody przynoszone w związku z uczestnictwem w spółce wchodzi do majątku wspólnego w oparciu o przepisy art. 31 § 2 pkt 2 KRO.

Podobnie, wobec współmałżonka współnika, traktowane będzie prawo do wynagrodzenia za powtarzające się świadczenia niepieniężne. Zgodnie z art. 176 KSH, jeżeli współnik ma być zobowiązany do takich świadczeń, to w umowie spółki należy określić rodzaj i zakres tych świadczeń (art. 159 KSH). Wynagrodzenie przysługujące współnikowi nie może być wyższe od cen oraz stawek przyjętych w obrocie (może być ono mniejsze)⁸², a powinno być wypłacane bez względu na to, czy spółka osiągnęła w danym okresie zysk. Takie roszczenie powstałe z wykonania obowiązków, które zostały określone w umowie spółki, w razie rozwiązania spółki, powinno być zaspokojone przed podziałem majątku spółki między współników, natomiast w sytuacji upadłości współnik wobec spółki powinien nabyć status wierzyciela⁸³. Z kolei prawo do zwrotu dopłat pieniężnych przysługuje współnikowi w sytuacji, gdy dokonał takiej dopłaty przewidzianej umową spółki. Kolejnym prawem majątkowym jest prawo do uzyskania zwrotu wartości umownych udziałów bądź w przypadku obniżenia kapitału zakładowego. Zazwyczaj umorzenie udziałów jest odpłatne (poza

⁷⁹ J. Ignaczewski (red.), *Mażeńskie prawo majątkowe. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 34, gdzie autor zwraca uwagę, że dochody z działalności zarobkowej każdego z małżonków Kodeks rodzinny i opiekuńczy traktuje tak samo jak wynagrodzenie za pracę. Działalności zarobkowej nie można utożsamiać z działalnością gospodarczą, gdyż jest ona od niej zdecydowanie szersza.

⁸⁰ Ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.).

⁸¹ Tak A. Jędrzejewska, *Spółka osobowa a mażeńska wspólność majątkowa*, KPP 1996, Nr 3, s. 511.

⁸² Tak R. Pabis, *Powtarzające się świadczenia niepieniężne współników spółki z o.o.*, cz. 1, PPH 2000, Nr 4, s. 2–3.

⁸³ A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2013, s. 749.

sytuacją, kiedy wspólnik wyrazi w umowie spółki zgodę na umorzenie bez ekwiwalentu pieniężnego). Tymczasem przy obniżeniu kapitału zakładowego istotna jest treść uchwały, która rozstrzyga o tym, czy wspólnicy otrzymają zwrot stosownych kwot⁸⁴.

Prawo do wynagrodzenia za umorzony udział w doktrynie porównuje się do wypłaty równowartości udziału wspólnika nieuczestniczącego w przekształceniu w razie przekształcenia spółki z o.o. w inną spółkę handlową. Traktuje się je nie jako prawo udziałowe, lecz jako prawo powstające w miejsce udziału. Analogicznie zostaje potraktowane prawo do kwoty likwidacyjnej, czyli prawo do udziału w majątku spółki pozostałym po zaspokojeniu i zabezpieczeniu wierzycieli. Jak przekonują zwolennicy tej tezy, powstałe po stronie wspólnika w ten sposób prawa zastępują wspomniane wyżej prawa majątkowe. Podobnie jest z kwotą likwidacyjną będącą świadczeniem uzyskanym od spółki w miejsce udziału, który przestaje istnieć w związku z rozwiązaniem spółki⁸⁵. W związku z tym niektóre z praw majątkowych wspólnika (prawo do dywidendy, prawo do kwoty likwidacyjnej, prawo do wynagrodzenia z tytułu umorzenia, prawo do udziałów spółki przejmującej) w pewnych okolicznościach stają się niejako roszczeniami o zapłatę oznaczonej sumy pieniężnej (lub o przydział udziałów) z tytułu wygaśnięcia stosunku uczestnictwa wspólnika w spółce⁸⁶.

Następnym prawem o charakterze majątkowym powodującym zmianę w majątku wspólnika jest prawo do rozporządzania udziałem, w tym jego zbycie. Dopuszczalność rozporządzania prawami udziałowymi w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością wynika wprost z Kodeksu spółek handlowych, który w art. 180–182 wprowadza ogólną zasadę zbywalności udziałów. Przepisy Kodeksu niejednokrotnie mówią m.in. o „zbyciu” i „nabyciu udziału”, „przeniesieniu”, „przejęciu”, „zastawieniu” lub „ustanowieniu użytkowania na udziale”. Przenoszalność praw udziałowych może być przedmiotem czynności prawnych *inter vivos* i *mortis causa*⁸⁷. Zbywalność jest atrybutem udziału

⁸⁴ A. Koch, J. Napierała, Prawo, s. 301.

⁸⁵ J.A. Strzępka, E. Zielińska, [w:] J.A. Strzępka (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz, Warszawa 2015, s. 670; J. Jodłowski, Egzekucja z udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, Paestra 1937, Nr 8–9, s. 755; tak na gruncie Kodeksu handlowego (rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.6.1934 r. – Kodeks handlowy, Dz.U. Nr 57, poz. 502 ze zm.) S. Sołtyśński, [w:] S. Sołtyśński, A. Szajkowski, J. Szwaja, Kodeks handlowy. Komentarz, t. 2, Warszawa 1997, s. 355.

⁸⁶ T. Siemiątkowski, R. Potrzezecz, [w:] T. Siemiątkowski, R. Potrzezecz (red.), Kodeks spółek handlowych, t. 2, s. 101.

⁸⁷ Zob. A. Herbet, Obrót, s. 142; I. Weiss, A. Szumański, [w:] Prawo, Warszawa 2016, s. 399.

w spółce z o.o., jako majątkowego prawa podmiotowego. Termin „zbycie udziału” bywa używany w dwojakim znaczeniu. W rozumieniu *sensu largo* oznacza przejście prawa udziałowego z dotychczasowego podmiotu na inny podmiot na podstawie umowy. Natomiast w rozumieniu *sensu stricto* jest to ogół czynności prawnych doprowadzających do skutku owe zbycie udziału⁸⁸. Jest to zatem umowa rozporządzająca⁸⁹, charakterem zbliżona do umowy przenoszącej własność (art. 155 KC)⁹⁰ lub umowy przelewu (art. 510 KC)⁹¹. Rozporządzanie udziałem to czynność prawna współnika wobec osoby trzeciej, skutkująca przejściem udziału ze zbywcy na nabywcę, na podstawie określonej umowy⁹². Wraz ze zbyciem udziału dochodzi do przejścia praw i obowiązków wynikających z przynależności do spółki.

W miejsce zbywcy do spółki wstępuje nabywca udziału, nabywając tym samym dotychczasowe prawa zbywcy i wstępując w określone obowiązki. Zbycie udziałów powoduje zmianę składu podmiotowego struktury korporacyjnej spółki z zachowaniem wszystkich praw i obowiązków związanych z udziałem, przysługujących dotychczasowemu współnikowi. Za moment przejścia powyższych praw i obowiązków uważa się moment dokonania czynności prawnej bądź inny moment ustalony przez strony (jeżeli umowa zawiera termin). Podstawę prawną regulującą zbycie udziału stanowią przepisy Kodeksu spółek handlowych (art. 180–182 KSH) oraz przepisy Kodeksu cywilnego. Natomiast przedmiotem obrotu, bez konieczności rozporządzania udziałem, mogą być uprawnienia będące pochodną udziału, np. roszczenie o wypłatę dywidendy czy skonkretyzowane prawo pierwszeństwa.

⁸⁸ Takiego rozróżnienia dokonuje A. Herbet, Obrót, s. 255.

⁸⁹ Tak J. Namitkiewicz, Kodeks handlowy. Spółka, s. 91. Zdaniem W. Czachórskiego (Czynności prawne przyczynowe i oderwane, Warszawa 1952, s. 86), przez rozporządzenie należy rozumieć „czynność prawną, która powoduje bezpośrednio, a więc w teraźniejszości, zmianę (...) w majątku, tj. prawach, które przysługują osobie dokonującej czynności. Zmiana w majątku rozporządzającego polegać może w szczególności na przeniesieniu istniejącego prawa, ustanowieniu na rzecz innej osoby nowego prawa, które ograniczać będzie prawo istniejące w majątku pierwszej osoby, (...) bądź zniesieniu prawa”. Natomiast Z. Radwański (Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 1993, s. 146) stwierdza, że „czynności prawne rozporządzające – zwane także rozporządzeniami – polegają na przeniesieniu, obciążeniu, ograniczeniu lub zniesieniu prawa podmiotowego”.

⁹⁰ Ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.).

⁹¹ A. Magnuszewski, Umowa zbycia udziału w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, PPH 1995, Nr 3, s. 7.

⁹² Jak podnosi się w orzecznictwie, czynność prawna zbycia udziałów w spółce z o.o. nie jest czynnością prawną spółki (dokonaną przez spółkę), ale czynnością między zbywcą a nabywcą, tj. między współnikiem a osobą trzecią. Zob. wyr. SN z 9.2.2007 r., III CSK 311/06, Legalis.